

- ²¹ Жук А. Проф. М.Грушевський і Союз визволення України в роки Першої світової війни // Молода нація. – 2002. – №3 (24). – С.111–134; Його ж. Як дійшло до заснування Союзу визволення України (Спомини у 20-ліття «Союзу») // Там само. – С.135–150.
- ²² В'ячеслав Липинський: Твори. Архів. Студії / Гол. ред. Я.Пеленський. – Т.1: Листування. – К.; Філадельфія, 2003. – С.741–844.
- ²³ Кришталович У. Карти України XVII–XVIII ст. в архівах та бібліотеках Канади // Матеріали засідань історичної та археографічної комісії НТШ в Україні. – Л., 1999. – Вип.2. – С.216–217.
- ²⁴ Розумний Я. Українські архіви Вінніпеґу // Український історик. – Вип. 43. – Число 1–3. – 2006. – 336 с.
- ²⁵ Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К., 1997. – С.7.
- ²⁶ Канада // Ukrainian Maple Pages. – Toronto, 2006. – Р.9.
- ²⁷ Library and Archives Canada (Бібліотека та архів Канади). – MG30C167, Vol. 24, Ph.6.
- ²⁸ Ibid.
- ²⁹ Ibid. – MG30C167, Vol. 25, Ph.3.
- ³⁰ Ibid.
- ³¹ Осередок української культури й освіти: Цілі й завдання. – Вінніпеґ, 1945. – С.3.
- ³² Див.: Болохівщина: Земля і люди. – Хмельницький; Стара Синява; Любар, 2000. – С.269–274 та ін.
- ³³ Див.: Макаш О. Українсько-канадський архів-музей // Західноканадський збірник. – Вип.3. – Едмонтон, 1999. – С.154–169.
- ³⁴ Див.: Медвідський Б. Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському університеті; контекстуальна аналіза // Західноканадський збірник. – Вип.3. – Едмонтон, 1999. – С.40–87.
- ³⁵ Див.: Білаш Р.Б. Вирощування євшан-зілля; Село спадщини української культури, 1971–2000 рр. // Західноканадський збірник. – Вип.4. – Едмонтон, 2000. – С.5–25.

The article shows structure and content of archival complexes of Ukrainian origin that are kept in state and civil institutes of Canada, analyzes historiography of the problem of archival Ukrainian philology research in Canada. It defines main questions of Ukrainian-Canadian cooperation in the sphere of integration of scientific use of information about Ukrainian philology.

О.М.Піх*

КАРТОТЕКА МИРОНА КОРДУБИ «БІБЛІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»: СТРУКТУРА ТА ПРИНЦИПИ СКЛАДАННЯ

У статті висвітлено проблеми формування картотеки М.Кордуби «Бібліографія історії України», а також проаналізовано її структуру та узагальнено принципи підбору вченим бібліографічного матеріалу.

Мирон Михайлович Кордуба (1876–1947) належить до числа найвизначніших українських істориків. Таке високе звання вчений заслужив своїми фаховими дослідженнями з політичної та економічної історії України, історичної географії й картографії, демографії, статистики, етнографії тощо¹. Крім того, серед його багатогранної наукової спадщини значне місце займають бібліографічні праці, рецензії, аналітичні публікації з української та зарубіжної історіографії, огляди журнальних і газетних статей в Україні, Польщі, Німеччині, Австрії.

* Піх Олег Михайлович – мол. наук. співроб. центру досліджень українсько-польських відносин Інституту українознавства імені І.Крип'якевича НАН України.

Історичною бібліографією М.Кордуба почав цікавитися ще у студентські роки. За сприяння свого наставника – М.Грушевського – він опублікував близько сотні рецензій на праці українських, німецьких, російських, польських, італійських учених, брав активну участь у роботі Бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка в Львові як референт бібліотеки останнього, під час чергувань у ній описував нові надходження літератури. З одного боку, вчений опрацьовував матеріали для власних творчих цілей, а з іншого, – систематизував історичні знання для їх подальшого практичного використання дослідниками й збагачення української науки загалом. Рецензії та критико-бібліографічні праці його мали значний резонанс як у вітчизняних, так і в зарубіжних наукових колах, сприяли зміцненню авторитету історика². Водночас своїм головним завданням він вбачав складання великої бібліографії з історії України.

Серед неопублікованих праць М.Кордуби збереглася велика картотека, яку вчений назвав «Бібліографія історії України»³. Вона відзначається як широким охопленням тематичних проблем, так і значним обсягом використаних у ній матеріалів. Історик працював над її складанням понад два десятиліття. Можна стверджувати, що ця робота стала справою всього його життя. Володіючи кількома західноєвропейськими та слов'янськими мовами, М.Кордуба мав змогу не лише ознайомлюватися з кращими досягненнями світової науки в галузі бібліографії, а й використовувати зарубіжні історичні дослідження поряд з українськими для поповнення власної картотеки.

Активну роботу над збиранням матеріалів до «Бібліографії...», які охоплювали широкий спектр досліджень з історії України, вчений розпочав у 1931–1932 рр.⁴, коли задумав написати критико-бібліографічну розвідку «Українська радянська історична література. Огляд за 1917–1931 рр.»⁵. Однак певні напрацювання в цьому напрямку науковець зробив, мабуть, ще починаючи з 20-х рр. ХХ ст. Так, на основі зібраної М.Кордубою чималої кількості історичної літератури ще 1929 р. вийшла його праця, присвячена західноукраїнським і емігрантським дослідженням з українського минулого⁶. Проте, займаючись збиранням бібліографічних матеріалів у часи роботи вчителем гімназій у Чернівцях та Львові, а також професором львівського Українського таємного університету, дослідник лише принагідно поповнював картотеку. Отримавши 1929 р. посаду професора Варшавського університету, він перейшов до системного опрацювання як бібліографічних покажчиків, так і до описування різноманітної історичної літератури⁷. З того часу та до кінця життя науковець не припиняв роботи над складанням «Бібліографії...». Її інтенсивність дещо зменшилася з початком Другої світової війни й переїздом ученого 1939 р. до Холма, однак уже з 1944 р., коли М.Кордуба став професором і завідувачим кафедрою історії південних та західних слов'ян Львівського університету, а згодом – старшим науковим співробітником Львівського відділу Інституту історії АН УРСР⁸, він практично весь час присвячував бібліографії⁹.

Зазначимо, що, піддаючись цькуванню і переслідуванню з боку партійних органів, радянської влади, не маючи можливості вільно займатися історичними дослідженнями, вчений знаходив своєрідну відраду в копіткій бібліографічній роботі. Хоча й ця діяльність М.Кордуби, як свідчать деякі документи, залишалася під пильним контролем відповідних органів. Так, у доповідній записці директора Інституту історії України АН УРСР М.Петровського секретареві ЦК КП(б)У по пропаганді К.Литвину про результати відрядження до Львова в січні 1945 р., йшлося і про його зустріч із М.Кордубою. Як зазначав М.Петровський, на той момент учений відмовився від написання великих наукових праць. «Головна ж його робота, – писав М.Петровський, – це бібліографія історії України (є уже близько 45 тис. карток), просувається вперед добре»¹⁰. У 1945–1946 рр. на науковця тиснули, аби він переоформив картотеку в інший

спосіб¹¹. Очевидно, були намагання змусити історика відійти від упорядкування літератури на основі засад національної бібліографії, а натомість вибудувати структуру картотеки, виходячи з марксистської методології. Однак усе ж дослідник залишився відданим розробленій ним схемі формування «Бібліографії історії України».

М.Кордуба усвідомлював, що повне охоплення бібліографічного матеріалу, виходячи з поставленої мети та обсягу наявної історичної літератури, практично неможливе для виконання одним ученим. У 1945–1946 рр. науковець неодноразово ставив перед керівництвом Львівського відділу Інституту історії України питання про допомогу в роботі над бібліографією. Посприяття у збиранні матеріалів зголосилися колеги вченого І.Карпинець, С.Білецький і Т.Голійчук¹². Однак реальну допомогу надав лише С.Білецький, який виписав бібліографічні дані з календарів «Просвіти» за 1894–1939 рр.¹³ Таким чином, основний масив роботи з упорядкування бібліографії української історії М.Кордуба виконав власноруч, добираючи за рік 8–9 тис. карток, так що вже наприкінці 1945 – на початку 1946 рр. картотека нараховувала понад 50 тис. їх¹⁴. Зрештою, за натхненню роботу зі збирання матеріалу до останньої дослідника було відзначено керівництвом Інституту, як зазначалося, «за епохальну працю «Бібліографія історії України»¹⁵. Учений також пропонував створити бібліографічну комісію в Києві, яка б займалася передовсім опрацюванням газетного й журнального матеріалу, координуючи свої дії з ним. Але цей проект не здійснився¹⁶.

М.Кордуба планував довести свою картотеку (як з точки зору подій з історії України, так і часу публікацій) приблизно до 1941 р. Працюючи самотужки, науковцю все ж вдалося зібрати та частково систематизувати величезний бібліографічний матеріал.

Подальша доля «Бібліографії історії України» виявилася надзвичайно складною. Протягом десяти років вона зберігалася у родинному архіві вченого. В 1957 р. дружина історика запропонувала Інституту суспільних наук Академії наук УРСР (нині Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ) придбати картотеку «Бібліографії...». З метою визначення її наукової цінності було створено спеціальну комісію, яку очолив колега М.Кордуби, директор інституту академік І.Крип'якевич. (Обидва вони були організаторами таємного Українського університету у Львові в 1921 р., брали участь у діяльності НТШ у цьому місті й довгий час співпрацювали в Бібліографічній комісії Товариства, у 1945–1947 рр. працювали разом у Львівському університеті та Львівському відділі Інституту історії АН УРСР)¹⁷. Вивчивши матеріали картотеки, комісія вирішила їх закупити.

За понад півстоліття після смерті М.Кордуби робилися спроби як видання унікальної картотеки «Бібліографії історії України», так і, на жаль, її знищення. В зв'язку з подіями минулих десятиліть ця археографічна пам'ятка перебувала у досить хаотичному стані, була невідома доля втрачених записів, а також залишалося невизначеним її майбутнє. За останній час в Інституті українознавства ім. І.Крип'якевича проведено часткове впорядкування «Бібліографії...», віднайдено більшість відсутніх рубрик та розпочато систематизацію матеріалу й підготовку до видання якщо не цілої картотеки, то хоча б її окремих тематичних розділів.

Розробляючи картотеку, М.Кордуба назвав її «Бібліографія історії України». Однак, виходячи з тематики представлених публікацій, її можна віднести до загальної українознавчої бібліографії, матеріали якої охоплюють значний період часу (від XVI ст. до 1941 р.). Вже при підготовці попередніх критико-бібліографічних праць учений включив у свою роботу розвідки з різноманітних галузей знання, що послуговувалися історією як методом. Проте все ж ті розробки були обмежені як обсягами публікації, так і часовими рамками. Цього ра-

зу, добираючи матеріали до картотеки, М.Кордуба достатньо повно використав літературу як з історичних дисциплін, так і з інших галузей науки. «Ладжена мною бібліографія, – писав дослідник, – охоплює щодо змісту історію України в найширшому значенні цього слова, тобто не лише політичну, але й культурну та господарчу історію, суспільний та державний лад, праісторію, краєзнавство, побут, помічні історичні науки (палеографію, дипломатику, хронологію, геральдику, сфрагістику), джерелознавство, методологію, історіографію і навчання історії»¹⁸. Такий підхід ученого можна порівняти з тогочасною історичною теорією представників школи «Анналів» М.Блока та Л.Февра, за якою дослідження минувшини полягало у вивченні всіх сфер життєдіяльності людини, а не обмежувалося лише традиційними (політика, економіка, культура)¹⁹.

Водночас при такому широкому тематичному охопленні літератури й кількості записів (нині картотека загалом налічує близько 73 тис. карток) надзвичайно важливою є схема поділу бібліографії, її структура. Учений відзначав: «Найважливішою та zarazом найскладнішою річчю в бібліографії є систематика. Її завдання – уможливити користувачеві швидко і повне підшукування потрібної літератури. Можна сказати, що вартість бібліографії залежить в значній мірі від доцільного розподілу матеріалу на поодинокі частини, групи, відділи, підвідділи і т.д.»²⁰. Однак М.Кордуба не встиг закінчити систематизацію праці. На сьогодні картотека налічує чотири скриньки, матеріали з яких укладено тематично, й 19 скриньок із літературою, складеною хронологічно по десятиліттях, що охоплюють наукові публікації, надруковані з кінця XVI до початку 40-х рр. XX ст., а також три скриньки з допоміжними покажчиками та окремими рубриками²¹. Очевидно, в остаточному варіанті «Бібліографії...» вчений планував застосувати тематичний принцип систематизації матеріалу. Про це свідчить наявність чотирьох скриньок, у яких картки відібрані з хронологічних блоків і складені за тематикою. Однак історик лише розпочав упорядкування тематичних розділів картотеки, вибравши записи з окремих рубрик: археологія, архіви, бібліографія, бібліотеки, іконографія, картографія, музеї й музейництво, оселі (міста), рукописи, українські джерела. Позитивним моментом є те, що решту матеріалів хронологічної частини картотеки дослідник для зручності при її доповненні та перевірці особисто поділив на тематичні рубрики, розташовані за алфавітом. Окрім цього, проставлені вченим літерно-цифрові позначення на більшості карток (наприклад: А1 – Антропологія, А2 – Археологія, БЛ – Білорусія і Литва, Б1 – Бібліографія, Б2 – Біблійологія і т.д.) надзвичайно полегшують завдання впорядкування тих записів, що розміщені в скриньках за роками. Загальна ж кількість рубрик та підрубрик «Бібліографії...» сягає близько 200.

Структура картотеки Мирона Кордуби «Бібліографія історії України»

Картотека	Кількість карток
Хронологічна частина	52 389
Тематична частина	11 646
Окремі рубрики	2021
Додаткові покажчики	6916
Усього	72 972

Хронологічна частина «Бібліографії історії України» М.Кордуби за чисельністю вміщених матеріалів є найбільшою й складає загалом 19 скриньок. Загальна кількість карток цієї частини картотеки становить 52 389, більша частина з яких (41 115) позначена вченим літерно-цифровими шифрами, що значно полегшує їх віднесення до тієї чи іншої тематичної рубрики. Що ж стосується співвідношення бібліографічних карток за окремими десятиліття (кількість яких

загалом становить 15), то вони розподіляються у наступній пропорції: до 1800 р. – 163 (7 – непозначені літерно-цифровими шифрами картки); 1800–1809 рр. – 124 (16); 1810–1819 рр. – 225 (23); 1820–1829 рр. – 469 (29); 1830–1839 рр. – 639 (67); 1840–1849 рр. – 1245 (294); 1850–1859 рр. – 877 (582); 1860–1869 рр. – 1374 (1185); 1870–1879 рр. – 3329 (314); 1880–1889 рр. – 6000 (696); 1890–1899 рр. – 5583 (1795); 1900–1909 рр. – 6666 (1173); 1910–1919 рр. – 4527 (935); 1920–1929 рр. – 6439 (495); 1930–1941 рр. – 3455 (3060).

Вказану частину «Бібліографії...» можна вважати робочою картотекою дослідника. Картки розташовувалися в такому тимчасовому порядку, який М.Кордуба вважав зручнішим для поповнення новим матеріалом. Насамперед учений поділив зібрану літературу у блоки по десятиліттях, причому в межах кожного з них картки розміщувалися за алфавітом. Історик не виокремлював кириличний і латинський алфавіт, а подавав їх одним списком. Отже, такий принцип побудови праці дозволяв легко доповнювати новим матеріалом картотеку й водночас не вимагав негайного тематичного укладання її, що мало стати наступним етапом формування бібліографії. Крім цього, це давало можливість, виробивши принципові критерії добору матеріалів у картотеку, чіткіше структурувати її рубрики та підрубрики.

Працюючи над поповненням «Бібліографії...», дослідник також принагідно проставляв літерно-цифрові шифри на картках для полегшення майбутнього опорядкування. Ця робота залишилася незавершеною. Про це свідчить чимала кількість непозначених карток (близько 1/5 від їх загальної чисельності). Побіжний огляд цієї частини картотеки дозволяє стверджувати, що непозначені записи за своєю тематикою, на наш погляд, стосувалися практично всіх рубрик. Таким чином, М.Кордуба, позначаючи наявну літературу, не виокремлював матеріали до тих чи інших розділів, а впорядковував лише ті, щодо тематики яких у нього не виникало сумнівів.

В зв'язку з розпорощеним станом матеріалів картотеки було проведено її впорядкування, згідно з тематичною структурою, розробленою науковцем. У результаті опрацювання хронологічної частини «Бібліографії...» матеріали в межах кожного десятилітнього блоку структуровано за тематичними рубриками й підрубриками.

Хронологічний блок за 1890–1899 рр. (що, як і всі інші десятилітні блоки, був улагоджений за алфавітним принципом) учений особисто розділив на тематики. Проблемно-тематичне впорядкування матеріалів за інші десятиліття з якихось причин не було проведено. Можливо, історик не вважав решту блоків повністю сформованими або ж, що більш вірогідно, це не відбулося через його раптову смерть 2 травня 1947 р. Варто відзначити, що саме цей, структурований бібліографом розділ зазнав найбільших втрат. Виявилися відсутніми чималі за обсягом рубрики: Антропологія, Віра й церква, Господарство та суспільні справи, Колонізація і міграція, Краєзнавство й Культура та побут. Матеріали з цих розділів, а також деякі блоки з тематичних скриньок і складають відсутню частину картотеки, яка, на наш погляд, налічувала близько 1–1,5 тис. карток.

У картотеку М.Кордуба вмістив публікації, що висвітлюють різнобічні аспекти як історичних, так й інших дисциплін, зокрема з політичної, культурної та господарчої історії, історії права і церкви, краєзнавства, етнографії, допоміжних історичних дисциплін, джерелознавства, славістики, бібліології, методології, економіки, соціології, націології, статистики, історії літератури, шкільництва тощо. Включено також біографічні матеріали, праці й статті про міста та села України, публікації щодо історії чужоземних країн і народів. Водночас учений також розглядав минуле України як історію її етнічних територій та народів, які на них проживали. Зокрема в матеріалах картотеки відображено дослі-

дження про поляків, євреїв, росіян, німців, вірмен, чехів, татар, караїмів, циган тощо.

Найбільшими й найповнішими серед рубрик, які за кількістю бібліографічних карток сягають близько 1 тис. та більше, є: «Біографії» (1585 карток), «Віра і церква» (2826), «Господарство й суспільні справи» (2264), «Етнографія» (1035), «Історія України» (4873), «Історія Західної України» (3132), «Історіографія» (998), «Краєзнавство» (991), «Історія літератури» (3748), «Мистецтво» (1722), «Устрій та судочинство» (1046), «Українські джерела» (1577), «Фольклор» (1179), «Церкви, монастирі, чудотворні ікони» (1053), «Шкільництво, освіта» (2365).

Як зазначалося, частину картотеки систематизовано тематично. Цей блок «Бібліографії...» порівняно невеликий і охоплює лише кілька рубрик, упорядкованих науковцем. Це такі розділи, як: «Археологія», «Архіви», «Бібліографія», «Бібліотеки», «Іконографія», «Картографія», «Музеї й музейництво», «Оселі (міста), «Рукописи», «Українські джерела»²². В межах кожної рубрики матеріали розташовувалися не за десятиліттями, а за алфавітом. Загальний обсяг тематичної частини картотеки становить 11 646 бібліографічних карток.

Формуючи тематичні блоки, М.Кордуба, на наш погляд, найперше вибрав із хронологічної частини ті розділи, щодо матеріалів з яких достатньо легко встановити їх тематичну належність, а також літературу до котрих він вважав фактично вже зібраною. Про це свідчить: по-перше – при аналізі непозначених шифрами карток праці з цих тематичних розділів майже не зустрічаються; по-друге – їх огляд та вивчення засвідчили майже вичерпне охоплення матеріалів із даних тематик.

Інші частини «Бібліографії історії України» склали окремо виділені рубрики «Драгоманіана» і «Шевченкіана», а також низка допоміжних покажчиків. Так, у розділі, присвяченому М.Драгоманову, розглянуто суспільно-політичну діяльність українського вченого, проаналізовано наукову й публіцистичну творчість, а також подано його дослідження, розвідки, листи²³. Чимало літератури зібрано до Шевченківських студій: біографічні праці, твори про Шевченка (вірші, статті, оповідання), дослідження, присвячені вивченню вшанування пам'яті великого Кобзаря (пам'ятники, вистави, вечори, зібрання), а також документальні публікації (листи, спогади)²⁴. Зауважимо, що матеріали даної рубрики поділено по окремих роках від 1860 до 1947 р. Водночас виявилися відсутніми дослідження за 1900–1904, 1929, 1938, 1940 рр.

Формуючи картотеку, науковець зібрав літературу також до двох допоміжних покажчиків. У першому подано перелік збірників, журналів, газет українських²⁵, російських²⁶, польських²⁷ та інших, надрукованих як слов'янськими²⁸, так і неслов'янськими мовами²⁹. Наголосимо, що М.Кордуба надавав особливу увагу розписуванню журнальних та газетних статей, публікації з яких широко використано для складання картотеки. На багатьох картках автор проставляв відмітки про використання матеріалів із того чи іншого часопису. Крім того, подано інформацію про періодичність останнього, а також роки видання, а нерідко зазначалися всі розвідки, що були надруковані на його сторінках. Іншим важливим блоком «Бібліографії...» як за обсягом матеріалу, так і за своїм наповненням є покажчик псевдонімів та криптонімів українських і зарубіжних учених. За своєю структурою він поділений на дві частини: писані кирилицею³⁰ (2585 карток) та латиною (480 карток)³¹.

В основу складання картотеки «Бібліографії історії України» М.Кордуба поклав опис книг, статей, брошур й інших видань. Як матеріал для розпису він використав пристатейну, внутрішньо-книжкову, журнальну та газетну бібліографію, а також бібліографічні покажчики як українських дослідників (І.Левицького, І.Калиновича), так і зарубіжних, зокрема російських (В.Межова),

польських (Е.Колодзейчика, М.Фрідберга) й інших³². Науковець «вповні використав» (за його терміном) значну кількість журналів та збірників. У розумінні вченого це поняття означало нотування не лише всіх розвідок і статей, а й рецензій, передруків та усього іншого матеріалу³³. Серед найголовніших періодичних видань, що їх переглянув і розписав бібліограф, можна назвати: «Записки Наукового товариства ім. Шевченка» (155 томів), «Україна» (за 1907, 1914–1930 рр.), «Киевская старина» (1882–1906), «Записки Наукового товариства в Києві» (1908–1916), чимало бюлетенів та вісників інститутів, кафедр, комісій і організацій, регіональні видання, «Буковина» (1895–1909), «Літературно-науковий вісник» (1898, 1900–1901, 1909–1912), а також більшість газет, збірників та журналів, що виходили на українських землях у 1917–1939 рр. Із російської періодики – журнал «Былое» (1906–1907), «Славянские известия» (1889–1890), «Губернские» й «Епархиальные ведомости» з різних регіонів, «Записки Одесского общества истории и древностей» (1893–1904, 1911), «Учёные записки» університетів, «Известия Академии Наук СССР» (1931–1934) та ін.; польські видання: «Ateneum» (1888–1901), «Biblioteka Lwowska» (1907–1938), «Czas» (1890–1894, 1897–1901), «Gazeta Narodowa» (1890–1901), «Kwartalnik Historyczny» (1887–1939). Також бібліограф розписав чимало австрійських, німецьких, французьких, італійських, чеських, литовських науково-популярних і фахових часописів («Byzantinische Zeitschrift», «Zeitschrift für österreichische Volkskunde», «Zeitschrift für osteuropäische Geschichte», «Časopis Matice Moravské», «Časopis Mačicy Serbskeje» й т.д.).

Зважаючи на наявну картотеку, можна стверджувати, що М.Кордубі вдалося розробити оригінальну схему бібліографії, суть якої полягала в чіткій тематичній і географічній структуризації матеріалів з української та європейської історії. Впроваджуючи її у життя, науковець зібрав широкий спектр українських досліджень із галузі історичних дисциплін, а також публікації зарубіжних авторів, що суттєво доповнювали матеріали «Бібліографії...». В картотеці подано публікації 16 мовами. Добираючи літературу, історик намагався якомога повніше охопити наявний матеріал без огляду на його походження чи зміст. Звичайний бібліографічний опис доповнювався інформацією про рецензії, передруки, переклади. Значним позитивом «Бібліографії...» були розгорнуті анотації, які дослідник подав до чималої кількості праць. Розписуючи періодику, вчений вказував роки видання, установи, які її публікували, дати перейменування, кількість томів чи випусків, що вийшли за час існування.

Отже, картотека М.Кордуби «Бібліографія історії України» на сьогодні залишається унікальною археографічною пам'яткою, яка відображає систематизовані наукові знання й дозволяє простежити тривалий процес розвитку української історичної науки, а нагромаджений автором фактичний матеріал становить неабиякий інтерес для широкого кола дослідників. Вдало обрана методика праці і, безсумнівно, широка ерудиція та знання іноземних мов дозволили вченому охопити значну кількість вітчизняного й зарубіжного матеріалу. На підставі зібраної літератури М.Кордуба вибудував цілісну схему «Бібліографії...», в основі якої лежали історико-проблемний і географічний принципи її укладання. Також при опрацюванні наукових матеріалів істориком широко застосовувалися біографічний метод та сциентистський підхід, що дозволило поєднати методику історіографічних досліджень із критичною оцінкою поданої до картотеки літератури. Зважаючи на унікальний конкретно-історичний матеріал, за понад півстоліття неодноразово розроблялися проекти можливого використання бібліографії М.Кордуби як цінного джерела для складання загальної українознавчої бібліографії. Й хоча більшість із них не була реалізована, картотека вченого «Бібліографія історії України», безсумнівно, належить до значних надбань історичної науки.

- ¹ Даниленко В. Кордуба Мирон Михайлович // Вчені Інституту історії України. Бібліографічний довідник: Серія. Українські історики. – Випуск 1. – К., 1998. – С. 152.
- ² Піх О. Мирон Кордуба та його праця «Українська історична література в Польщі та в еміграції. Огляд за 1927–1928 рр.» // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Вип. 10. – Луцьк, 2005. – С. 41–48; *Його ж.* Українська радянська історична література в оцінці Мирона Кордуби // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія». – Вип. 3. – Тернопіль, 2006 – С. 113–118.
- ³ Архів Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України (далі – АІУ НАНУ). Картотека М.Кордуби «Бібліографія історії України» (далі – Картотека М.Кордуби). – 26 скриньок.
- ⁴ Там само. – Ф.1. – Оп. VI-ф. – Спр. Г-2. – Арк. 179.
- ⁵ *Korduba M.* La littérature historique soviétique-ukrainienne. Compte-rendu 1917–1931. – Varsovie, 1938. – 277 p.
- ⁶ *Korduba M.* La littérature historique ukrainienne en Pologne et dans l'émigration ukrainienne. Compte-rendu 1927 – 1928 // Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale. – Varsovie, 1929. – V.1. – Fascicules 1 – 2. – P. 73 – 119.
- ⁷ *Федорів І.* Мирон Кордуба в історії України (кінець XIX – перша половина XX ст.). – Тернопіль, 2001. – С. 82.
- ⁸ Див. докладніше: Інститут історії України НАН України. 1936–2006. – К., 2006. – 818 с.
- ⁹ *Дашкевич Я. М.* Кордуба та його «Бібліографія історії України» // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Збірник наукових праць. – Л., 2003. – №. 5–6. – С. 381.
- ¹⁰ У лецатах тоталітаризму: Перше двадцятиліття Інституту історії України НАН України (1936–1956). Збірник документів і матеріалів. – К., 1996. – Ч. II (1944–1956). – С. 5.
- ¹¹ *Кондратюк К.* Краєзнавча спадщина Мирона Кордуби // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – Rzeszów, 2005. – Т. 3. – S. 417.
- ¹² АІУ НАНУ. – Ф.1. – Оп. VI-ф. – Спр. Г-5. – Арк. 61.
- ¹³ Там само. – Спр. Г-2. – Арк. 192.
- ¹⁴ Там само. – Арк. 179.
- ¹⁵ Там само. – Арк. 107.
- ¹⁶ *Дашкевич Я. М.* Вказ. праця. – С. 381.
- ¹⁷ Див. докладніше: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Л., 2001 // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць, 8. – 960 с; *Рубльов О. С.* Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939). – К., 2004. – 648 с.
- ¹⁸ Цит. за ст.: *Пісковий С.* [Дашкевич Я.] М. М. Кордуба та його «Бібліографія історії України» // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. – 1963. – № 6. – С. 63.
- ¹⁹ *Зашкільняк Л.* Методологія історії від давнини до сучасності. – Л., 1999. – С. 167.
- ²⁰ Цит. за ст.: *Дашкевич Я. М.* Кордуба та його «Бібліографія історії України». – С. 382.
- ²¹ АІУ НАНУ. – Картотека М. Кордуби. – 26 скриньок.
- ²² Там само. – Картотека М. Кордуби. – Тематична частина. – Скр. 1–4.
- ²³ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Окремі рубрики. – Драгоманіана. – Скр. 1.
- ²⁴ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Окремі рубрики. – Шевченкіана. – Скр. 1.
- ²⁵ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Журнали, збірники і видавництва українські. – Скр. 2.
- ²⁶ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Журнали, збірники і часописи російські. – Скр. 2.
- ²⁷ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Журнали, збірники і часописи польські. – Скр. 2.
- ²⁸ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Журнали і часописи слов'янські і литовські. – Скр. 2.
- ²⁹ Там само. – Картотека М. Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Журнали і збірники в неслов'янських мовах. – Скр. 2.

³⁰ Там само. – Картотека М.Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Псевдоніми і криптоніми. – Кирилицею. – Скр. З.

³¹ Там само. – Картотека М.Кордуби. – Допоміжні покажчики. – Псевдоніми і криптоніми. – Латиною. – Скр. З.

³² Там само – Ф.1. – Оп. VI-ф. – Спр. Г-5. – Арк. 60.

³³ Дашкевич Я. М.Кордуба та його «Бібліографія історії України». – С.382.

This article focuses on the problems of the index card, compiled for M.Korduba's «Bibliography of the History of Ukraine». The author analyses the structure of the collection and the principles he used in the selection of the bibliographical material.

ІЗ ТАБІРНОГО ЩОДЕННИКА КНЯЗЯ ЯНУША РАДЗИВІЛЛА

У публікації подано фрагмент із табірнього щоденника польного гетьмана литовського князя Януша Радзивілла – унікального джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. Документ є детальним літописом, в якому день за днем фіксувалися всі важливі події (серед них і ті, що досі не відомі історикам).

Серед джерел з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. особливе місце належить т. зв. табірному щоденнику польного гетьмана литовського князя Януша Радзивілла. Це джерело зберігається в АГАД (AGAD – Архів головний актів давніх) у Варшаві¹ і було виявлене у 1970-х рр. покійним нині польським істориком проф. Т.Василевським. Табірний (інакше: канцелярський) щоденник почали вводити до наукового обігу Ф.Сисин (США–Канада)², котрий знайшов у ньому і видрукував кілька незаних досі листів Богдана Хмельницького, Г.Віснер (Польща), М.Нагельський (Польща)³ і автор цих рядків⁴. Робота над табірним щоденником ускладнюється тим, що пам'ятка має великий обсяг (близько 1000 стор.), також і тим, що частина її написана нерозбірливим почерком, ряд сторінок перебувають у поганому стані, а пагінація сторінок плутана або відсутня зовсім.

Табірний щоденник є унікальним джерелом, рівного якому важко знайти. Це офіційні записи, що їх вели уповноважені особи (секретарі, писарі) при ставці Я.Радзивілла, який був фактично командуючим литовською армією (великий гетьман литовський Ян Кішка був старший за віком і хворобливий, через що майже не брав безпосередньої участі у походах). Щоденник являє собою дуже детальний літопис, у котрому день у день фіксувалися всі гідні уваги події. Щодня уповноважені особи записували все, що робилося у ставці й таборі Я.Радзивілла, а головне – вводили до щоденника копії листів та універсалів князя, та всю кореспонденцію, яку отримував князь, а також конфесати (протоколи допитів українських та білоруських повстанців) тощо. Щоденник, на жаль, зберігся не в повному обсязі, тут зафіксовані події тільки від червня 1649 р. (Загальська битва) до лютого 1652 р. Досі не виявлено початкової частини джерела, яке охоплювало події як мінімум з початку січня 1649 р., а також його завершальну частину (1653–1655 рр.). Зате знайдено фрагмент, що стосується подій від 11 травня до 9 червня 1651 р.⁵ та кореспонденцію Я.Радзивілла за період із 6.06. по 22.07.1652 р.⁶ Чимало листів князя розпорошено по різних архівах і, імовірно, вони теж були занотовані упорядниками щоденника, але ця його частина не збереглася.

У даній публікації увазі читачів пропонується майже повністю той фрагмент щоденника Я.Радзивілла, який охоплює події з 29 березня по 13 квітня 1651 р. (нами пропущено декілька документів, які не мають особливої цінності, адже стосуються суто внутрішніх (фінансових) справ війська Великого князівства Ли-